

כסלו התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"כל האומר יעקב חטא..."

לפרשת וישלח (על פי שיעור של הרב יעקב מדן)

4. הרב יעקב מדן:

יהא אשר יהא הצורך להפך בזכותו של ראובן, האמנם נוכל לחרוג מפשטי המקראות, שדיברו מילים ברורות, רק בשל ההיגיון המכתיב לנו שראובן לא חטא? זאת ועוד: הבה נשרטט את מה שאירע על דרך המדרשים המקובלים ועל דרך הלימוד המקובל של הפרשה בבית המדרש: אחרי מות רחל העביר יעקב את מיטתו לאוהל בלהה או את מיטתה של בלהה לאוהלו. ראובן, שקינא לכבוד לאה אמו, שיעקב לא שם מיטתו אצלה, בא ובלבל את יצועה. לא נתברר לי מה טיבו של בלבול היצוע. מן המדרש עולה שהפך את מיטתה. לא ברור איזה נזק גרם ראובן בכך. האם בלהה נפלה ונחבטה? האם נתבזתה? האם נתבזה יעקב, והיה עליו לזקוף את המיטה בכוחות עצמו? ממפרשים אחרים עולה שראובן עקר את מיטתה. משמע - הוציא אותה מן האוהל. עדיין מדובר, לכאורה, בנזק שולי, הניתן לתיקון מיידי. מכל מקום, שתי סניגוריות גדולות ניתן ללמד על ראובן בחטאו: האחת - שכוונתו הייתה לטובה, ולכאורה מבחינה מסוימת נראה שהצדק היה עמו; והשנייה - שחטאו לא גרם נזק גדול, ובכל מקרה ניתן לתיקון מיידי. ודאי לא עמד חטא זה בשום יחס עם החטאים שספר בראשית עוסק בהם: מהמראת פי ה' באכילה מעץ הדעת, דרך הריגת הבל בידי קין ועד למכירת יוסף. כללו של דבר: פירוש הפסוק על מעשה ראובן בבלהה, כאילו ראובן לא חטא אלא בעקירת המיטה או בהפיכתה, וגם זה ממניעים של כבוד אמו - פירוש זה אינו עולה בקנה אחד עם מילות הפסוק, אינו מתיישב עם ישיבתו בשק ותענית במשך שנים רבות, ואינו משתלב גם עם מה שגזר עליו יעקב אביו באחרית ימיו.

5. בראשית מ"ט, ג-ד:

"ראובן בכרי אתה, פחי וראשית אוני, יתר שאת ויתר עז: פחו כמים אל תותר, כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה."

1. בראשית ל"ה, כא-כב:

"ויסע ישראל, ויט אהלה מהלאה למגדל עדר: ויהי בשכן ישראל בארץ הַהוּא, וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל; ויהיו בני יעקב שנים עשר."

2. שבת נ"ה ע"ב:

"אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה, שנאמר 'ויהיו בני יעקב שנים עשר' - מלמד שכולן שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים 'וישכב את בלהה פילגש אביו'? מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר 'ארור שכב עם אשת אביו', ויבא חטא זה לידו?! אלא מה אני מקיים 'וישכב את בלהה פילגש אביו'? עלבון אמו תבע. אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי - שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי?! עמד, ובלבל את מצעה..."

כתנאי: 'פחו כמים אל תותר' - רבי אליעזר אומר: פזתה, חבתה, זלתה. רבי יהושע אומר: פסעתה על דת, חטאת, זנית. רבן גמליאל אומר: פיללתה, חלתה, זרחה תפלתך.

אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו למודעי; רבי אלעזר המודעי אומר: הפוך את התיבה ודורשה: זעזעתה, הרתעתה, פרחתה חטא ממך.

רבא אמר, ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא: זכרת עונשו של דבר, חלית עצמך חולי גדול, פירשת מלחטוא."

3. הג"ר אביגדור נבנצאל, בספרו 'שיחות לספר בראשית (עמ' שעט):

"מי שחושב שראובן, דויד ואחרים מגדולי ישראל... אנשים שהידרדורו עד לקצה המרוחק כל כך מן הקדושה - אדם כזה אינו אלא טועה."

6. ספרי (מהדורת פינקלשטיין סי' שמ"ז):

"וחכמים אומרים... ומה תלמוד לומר 'יחי ראובן ואל ימות'? שעשה ראובן תשובה... רבן שמעון בן גמליאל אומר: מוצל היה ראובן מאותו החטא, ולא נזקק לאותו מעשה. אפשר מי שעתיד לעמוד בראש שבטים בהר עיבל ואומר 'ארור שוכב עם אשת אביו' נזקק לאותו מעשה?! ומה תלמוד לומר 'כי עלית משכבי אביך'? שתבע עלבון אמו".

7. בראשית רבה (מהד' תיאודור-אלבק) פ"ד, כט:

"וישב ראובן אל הבור' וגו' - ואיכן היה? ר' אליעזר אומר: עסוק היה בשקו ובענייתו, וכיון שניפנה - הלך והציץ לאותו הבור. הדא הוא דאמרינן 'וישב ראובן' וגו'. ר' יהושע אומר: כל טרחות הבית היתה מושלכת עליו. כיון שנפנה - הלך והציץ [לאותו הבור]. הדא הוא דאמרינן 'וישב ראובן אל הבור' וגו'. אמר לו הקב"ה: מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחילה. חייך, שבן-בנך עומד ופותח בתשובה תחילה. אי זה הוא? זה הושע' - שובה ישראל עד ה' א-לוהיך".

8. הרב יעקב מדן:

ננסה לתאר את שאירע במשפחת יעקב עם כניסתם לארץ מגלותם בבית לבן. אבי המשפחה, יעקב, גיבור ואיש מלחמה, שגלל לבדו את האבן מעל פי הבאר, שניצב לבדו יום ולילה מול ליסטים וחיות השדה והגן על צאן לבן, שלחם על זכויותיו באומץ ובנחישות מול לבן המתנכל לו - משתחווה שבע פעמים ארצה לפני עשו אחיו, שולח את נשיו וילדיו שישתחוו אף הם, משגר ממקנהו מתנות לעשו, מבטיח לו לבוא אל תחת חסותו בשעיר ורואהו "כראות פני א-לוהים". אנשי החיווי יושבי הארץ, שידעו שהנה מגיע לארצם יעקב החזק והאמץ, נכדו של אברהם משחרר הארץ מידי כדלעומר, בנו של יצחק המתנחל העיקש, אחיו של עשו מפקד 'גדוד ה-400', ודאי יראו ממנו וכיבדו אותו. אך לאחר שראו את התנהגותו המתרפסת, לא חשש שכם, בנו של נשיא הארץ, לאנוס את בתו של יעקב, להביא אותה בלא רשות לביתו, ולהיכנס למשא ומתן מעמדת כוח של חוטף. יעקב החריש עד בואם של בניו, וקיבל - בשל פחדו מפני שכם - את האפשרות שדינה תישאר בעל כורחה בביתו של שכם לנצח. בני יעקב רואים לפנייהם (שלא בצדק, כמובן) אב זקן שכלו כוחותיו, כדרך שראו לימים זקני ישראל בשמואל מנהיג זקן שכלו כוחותיו, ולכן סברו שיש להחליפו. בבית יעקב נפתח מאבק על הירושה - על המנהיגות.

9. שמואל ב' י"ב, יא:

"הנני מקים עליך רעה מביתך, ושכב איש את נשיך לעיני השמש הזאת"

10. שמואל ב' י"ב, ח:

"ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך"

11. דברי הימים א' ה', א-ב:

"ובני ראובן בכור ישראל - כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתיחש לבכרה: כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו, והבכרה ליוסף"

12. הרב יעקב מדן:

אחרי מות רחל, זימן יעקב את בלהה לאוהלו כדי להופכה לעקרת הבית אחרי רחל, או כדי להוליד ממנה בן נוסף - את בנו הי"ג. לא נדע מדוע לא זימן יעקב לאוהלו את לאה, השנייה בחשיבותה אחרי רחל. האם בשל היותה 'שנואה' בשל רמאותה בלילה הראשון? האם ראה את בלהה שפחת רחל בצלמה ובדמותה של רחל שנפטרה? האם רצה לאזן מעט את מספר בניו מרחל ומשפחתה לעומת אלו שנולדו לו מלאה ומשפחתה? האם עשה זאת על פי הדיבור, אולי על פי רוח הקודש? ושואל בחר בבלהה משום שהיא הפכה לאמם המאמצת של האהובים שבבניו - יוסף ובנימין - לאחר מות רחל? אין לנו עסק בנסתרות. רק זאת נדע: הייתה זו זכותו כאדם וחובתו כאבי המשפחה לבחור לו לבד את אוהלו הפרטי. לאיש לא הייתה זכות לערער על כך.

שעת לילה באוהלו של יעקב. יעקב נעדר לשעה קלה בשל עיסוקיו, ובלהה - הנמצאת באוהלו - מכינה עצמה למשכבו של הצדיק, כשהיא נפעמת מן הכבוד שנפל בחלקה. בעוד רגעים ספורים יבוא יעקב, ובלהה כבר אינה לבושה בבגדי יומה. על בשרה רק כתונת משכבה. חושך בחוץ, כולם ישנים, ואיש אינו רואה. אל האוהל נכנס ראובן, נחוש, מלא חרון ואכזריות. הוא נוטל את בלהה בכוח זרועו, גורר אותה או נושא אותה בכתפיו, ואגרופו המונח בתוך פיה מונע ממנה לצעוק. הוא נושא אותה אל אוהל מרוחק, ושם הוא כולא אותה וחוסם את פיה לבל תוכל להזעיק עזרה. הוא אינו שוכב עמה. חלילה לו מלטמא עצמו בפילגש אביו! כל כולו הרי פועל לשם שמיים, לשם הצדק ולשם כבוד אמו!

הוא אינו שוכב עמה גם משום שהוא אינו אוהב אותה. ההפך הוא הנכון. בלהה קיימה באמו, גם אם לא ביוזמתה, את האמור "שפחה כי תירש גבירתה", כאשר נטלה את הבכורה אחרי מות רחל. אין לו כל עניין לקיים בה "שנואה כי תבעל". בנוסף לכל אלו, אין לראובן פנאי להתעסק עם בלהה. משכלא אותה במקום מרוחק - הוא ממחר לאוהל אמו (שכנראה, לפחות חלקית, הייתה שותפה לסודו), ומלווה אותה במהירות ובחשאי לאוהלו של יעקב, שעדיין לא נכנס לאוהלו.

שעת לילה מאוחרת. יעקב נכנס לאוהלו, לאחר שזימן אליו, לראשונה אחרי מות רחל, את מחליפתה - בלהה.

הירח כבר שקע, והאווהל נתון בעלטה גמורה. יעקב, בצניעות שהקפיד עליה מאז ומעולם, עושה את מעשיו בשקט, ללא מילים או בלחישה. אין לו יכולת להבחין, לא באמצעות קול ולא באמצעות מראה, מי באמת ממתינה לו במיטה. הוא מקרב אליו את 'בלהה', ואף 'היא' משיבה לו אהבה... ויהי בבוקר והנה היא לאה.

פרט אחרון בתמונה הקשה שציירנו. נשוב לראובן הגורר את בלהה בכוח מאוהלו של יעקב לאי-שם, כשפיה חסום ורק כתונת משכבה לעורה. שיערנו, שהכל ישנים ואין רואה. ולא היא! באחד האוהלים מנסה נער צעיר להרגיע את אחיו, התינוק הבוכה, לאחר שרחל אמו מתה ובלהה המגדלת אותם עזבה למשך הלילה את האווהל בלי להודיע לאן היא הולכת.

יוסף הצעיר אינו ישן. מפתח אוהלו הוא רואה בעיניים מבועות את ראובן הגורר את בלהה ממשכבה, כאנס הגורר את אנוסתו, והוא מסיק מכך מה שכל אחד מאיתנו היה מסיק מתמונה נוראה זו. הוא גם לומד באותו לילה נורא אילו חיים נכוננו לו באין לו אם שתגן עליו, כשם שאין לבלהה גבירה שתגן עליה. למחרת, משנודעה התרמית ליעקב, סיפר לו יוסף את מה שראה ואת כל חששותיו מראובן ומאחיו, שמן הסתם חשודים לעשות כמעשיו (רש"י ל"ז ב):

"את דיבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה, היה מגיד לאביו... וחשודים על העריות."

אפשר, שאף דברי הפסוק שראובן שכב עם בלהה פילגש אביו, אינם עובדת אמת, אלא עובדה המשועבדת לנכתב בהמשך הפסוק: "וישמע ישראל", אך התורה מעידה: "ויהיו בני יעקב שנים עשר". איש מהם לא עשה את מעשה הנבלה הנזכר.

נשוב לאוהלו של יעקב. בעת שעלה השחר - התרמית, בדמותה של לאה באוהלו, התבררה ליעקב.

דומה, שחבל להכביר מילים על עלבוננו ועל צערו של יעקב, שזו לו הפעם השנייה שהוא מרומה באותה דרך. חבל גם להכביר מילים על עלבונה ועל צערה של בלהה, שהייתה עתידה להפוך מפילגש לאישה חוקית ולאחת מן האימהות. חטאו של ראובן, גם לסבורים שלא חטא בעריות, היה חמור, והצדיק את העונש שניתן לו לדורות עולם.

13. נדרים כ"ב:

"וברותי מכם המורדים והפושעים בי' - אמר רבי לוי: אלו בני תשע מדות, בני אסנ"ת משגע"ח: בני אימה, בני אנוסה, בני שנואה, בני נידוי, בני תמורה, בני מריבה, בני שכרות, בני גרושת הלב, בני ערבוביא, בני חצופה"

14. הר"ן בנדרים:

"בני תמורה - שבא על אחת מנשיו וכסבור שהיא צרתה".